

זוהי התעלומה האמיתית. דיברתי עימו על-כך לא פעם, בשנים הבאות. אני מאמין כיום שהיו לו שתי סיבות לשקר קטלני זה. ראשית, באווירה ששררה בישראל בשנות ה-50, כאשר זכר השואה עוד היה פרי, קסטנר פשוט לא העז לומר שהיו גם אנשיים הגר נים, או לפחות אנשיים שהבחינו בכך שפוף הרייך הוגך וקרבי, ושחלזו על כן משתפים פעולה עם יהודים.

אחד מגדולי הגיבורים של תקופת-השואה, קורט גרסטנין, האיש שסיכן את חייו באומץ-לב עילאי כדי להביא לידיעת העולם את האמת על תאריגהאויס, היה קצין-הס"ס. אלמלא התאבד, היה נחשב מן הסתם כחסיד-אומות-העולם.

ואם קסטנר לא היה מוכן לטעון זאת — הנהגת מפא"י בוודאי לא הייתה מוכנה לכך. זה היה חושף אותה להתקפות חמורות מצד תנועת-החרות, שרכבה או על גלי התנגדותה הקיצונית להסכסוך-השילומים. שנית, נראה לי שטמון כאן סוד, שקסטנר לקח אותו עימו לקבר.

בכך החזיר חלק מן הרכוש שנשדד עליידי הס"ס בהונגריה. הרכוש הזה נעדם.

תמיר רצה להוכיח כי קסטנר התחלק בכסף זה עם כבד, ושווהי סיבת עדותו לטובת קצין-הס"ס. אך גם השופט הלוי, שהיה מוכן להאמין בהאשמות החמורות ביותר שהוטחו בפני קסטנר, לא היה מוכן להאמין להאשמה זו. בפסקהדין שלו, שבו קבע כי קסטנר "מכר את נפשו לשטן", הרשיע את קסטנר (למעשה) בשלוש האשמות. ופסק שקסטנר שיתף-פעולה עם הנאצים; רצה בעקפיין — או הכשיר את הקרקע לרצח — יהודי הונגריה; והציל את פושעה-המלחמה בכר מעונש אחרי המלחמה. אולם גם הלוי הרשיע את גרינוואלד בנקודה אחת: הוא טיהר את קסטנר מכל חשד שהשתתף עם בכר בגזל הרכוש. קסטנר מת כאיש עני.

אם כן, מה קרה לכסף? ההשערה שלי היא כי הכסף נמסר לעידי בכר לסוכנות הדי יהודית או למפא"י. משום כך הומל על קסטנר להעיד לטובת בכר ולהצילו מעונש, ומשום כך דיווח קסטנר על עדות זו לאייעור קפלן, איש-הכספים של מפא"י ושל הסוכנות היהודית (ולאחר מכן שר-האוצר במדינת-ישראל).

מהלך המישפט הצעתי להפסיק, ולהעביר את העניין כולו לוועדת-חקירה לאומית. נוכחתי לדעת כי בית-הדין אינו המקום המתאים לביור פרשה היסטורית בעלת השלכות כה רבות ומסועפות.

כפרקליט היה תמיר מעוניין בניצחון, ולומר בזיכוי גרינוואלד ובהרשעת קסטנר, והדבר עיוות את כל פעולתו. הנוהל של בית-הדין והמיסגרת הנוקשה של הוקיה-ראיות הכניסו את הפרשה כולה למית-סדום. האמת ההיסטורית לא התבהרה, והיא נש-ארה שנויה במחלוקת כיום כמו שהיתה אז. אם היה קסטנר גיבור או מנוול, אידיאליסט או בוגד — זאת ניתן כיום רק לנחש כמו אז. תמיר לא הבין, לדעתי, את הפרשה כולה, וגם לא רצה להבינה, מפני שהדבר היה מנוע ממנו לנהל את המישפט כפי רצוה. הוא הסתכן במילכוד, שהיה ברור לי לגמרי, אך שנעלם מעיניו. התווכחני על כך הרבה עוד בימי המישפט.

במרנ פרשת-קסטנר עמדה שליחותו של יואל בראנד, אייכמן שלח אותו לאיסטנבול, כדי להציע לבעלות-הברית ולמנהיגות הציונית עסקה: סחורה תמורת דם, רבבת משאת תמורת מיליון יהודים. בראנד בא לתורכיה, הוסגר עליידי הסוכנות היהודית לבריטים ונעצר עליידם. לגבי שליחות-בראנד — ולגבי כל פרשת-קסטנר — יש שתי גירסות בלבד. הן סותרות זו את זו לחלוטין. אם היתה ההצעה הנאצית רצינית, הרי יכול היה קסטנר להציל מיליון יהודים, והמני היגות הציונית בארץ עשתה מעשה נורא, כאשר מנעה את שיבתו של יואל בראנד להנה גריה, כפי שהתחייב.

יש לזכור כי אייכמן התחייב להפסיק את ההשמדה מייד, אם יחזור בראנד לבודפשט ויביא עימו הסכמה "עקרונית" לעסקה. באותם הימים הושמדו עשרת אל-פיס יהודים מדי יום. הצבא הסובייטי התקרב לבודפשט. הפסקה של ההשמדה — ולוא גם זמנית — הייתה יכולה להציל רבבות יהודים. אילו חזר בראנד והביא הסכמה עקרונית, ולוא גם מזוייפת, היה זה מעשה-הצלה כביר. הטענה כי בראנד לא רצה, בסתרי-לבו, לחזור אל הגיהנום, אינה תופסת. בראנד היה איש-מצפון, ואילו נאמר לו בצורה חדה-משמעת ששללו לחזור, היה חוזר. אם היתה ההצעה הנאצית תימרון להטי עייה, הרי קסטנר שיתף פעולה עם המשמידים והמנהיגים בארץ צדק, כאשר התייחסו אליה כביטול.

תמיר רצה להרשיע גם את קסטנר וגם את המנהיגים הציוניים בארץ, אנשי מפא"י. הוא החזיק בחבל בשני הקצוות. בכך בילבל את היוצרות ללא תקנה.

אני עצמי נוטה להנחה כי שליחות בראנד היתה רצינית. מי שבקי במה שהתרחש באותם הימים בצמרת הס"ס יודע כי היינריך הימלר חיפש או דרכים אל המערב, בתיקות-שיווא כי ארצות-הברית ובריטניה תהיינה מוכנות לכרות ברית עם גרמניה, אחרי הפלת

היטלר והחלפתו בהימלר, כדי להמשיך ביחד במלחמה נגד הסובייטים. היטלר עצמו האמין שזוהי כוונתו של הימלר, ועל כן ציווה להוציא את הימלר להורג (זה כבר היה מאוחר מדי).

שליחות בראנד הייתה נסיון מצד הימלר לפתוח שערים בכיוון זה, וגם התנהגותו של בכר (לפי גירסתו של קסטנר) הצביעה בכיוון זה.

היהודים הפכו לפתע בני-ערובה, שהימלר ואנשיו היו מוכנים להשתמש בהם כדי לקי שור קשרים ראשונים עם מנהיגי המערב.

הימלר השתמש למען אותה מטרה גם ברוח השוודי פולקה ברנאדוט, שהגיע או לגרמניה בשליחת של הצ'לה. (זה היה אותו ברנאדוט שגרצה לאחר-מכן עליידי אנשי לח"י בירושלים, כאשר הגיע הנה כמתוך מטעם האו"ם בעיצומה של מלחמת-העצמאות.)

את בראנד הכרתי היטב. הוא היה איש מיוחד-במינו — אדם קטן, שמצא את עצמו לפתע במרכז של התרחשויות היסטוריות אדרי רות. הוא נשאר קטן וצנוע עד הסוף, אך מתחת לצניעות זו התחבאה עקשנות עילאית, שלא היתה רחוקה מתחושת-גדלות.

קסטנר עצמו? למרות שיתוף-הפעולה בין העולם הזה ותמיר, נשאר היחסים האישיים בינינו טובים. הוא האמין ביושרו של העולם הזה.

אחרי פסקהדין דיברתי על ליבו. העמדותי אותו על טיב המלכוד שהוא נתון בו, והפצרתני בו להגיד את האמת, את כל האמת, גם אם הדבר יפגע במנהיגי מפא"י.

הוא הזמין אותי כדי לתת לי ראיון. ישבתי עימו במשך שעות, בדיחתו, וכתבתי את הדברים שהכתוב לי.

הוא שך את ליבו. מילאתי עמודים רבים. ואז צילצל פעמון הדלת, באו חבריו, דיברו עימו בהונגריה. בחיך נבוך של התנצלות ביקש קסטנר שאמסור לו את העמודים שבהם רשמתי את דבריו. איני יכול לפרסם את זה, אמר, והסביר: אני אשחק בין המיפלגה ובין תמיר, איש לא יגן עלי. אהיה אבוד.

יתכן שבאותו הרגע חתם על גורדין-המוות

— לתאר את העלילה, על פי האינטואיציה שלו. ועדת חקירה לאומית היתה יכולה — אולי! — לשרטט את הנסיבות ולשחזר את העובדות. מבלי להגיע למסקנות פסקניות.

לחרוץ דין באולם קטן של בית-המשפט, בירושלים השלווה, אחרי דיון שהתנהל על פי הנהל המתאים למישפט של שורד או מועל — אני מקנא באנשים שהיו מוכנים לקבל זאת על עצמם. ובעצם אני מקנא בהם.

למואד תמיר היה — ונשאר — איש של שחור-לבן. הוא הצטיין תמיד בביטחון-עצמי עילאי.

קשה היה להעלות על הדעת ניגוד חותך יותר מאשר זה שהיה קיים בין איש זה, הבן המפונק של מישפחה בורגנית בשכונת-רחביה השלווה, ובין קסטנר, איש-השואה.

לתמיר היה הכל ברור לגמרי. הוא היה מסוגל להסיק מסקנות פשטניות עד להחריד מנסיבות מסובכות ומורכבות. לאחוז בחבל בכל הקצוות ואף לא להרגיש בסתירה. השבוע נוכחתי לדעת כי 25 השנים שעברו מאז אותה דראמה לא שינה את דעותיו עליה כהוא זה. זה די מדהים. כי מאז פסקהדין של הלוי נוסף לידע שלנו שפע עצום של מידע חדש: קסטנר עצמו גרצה; אדולף אייכמן נתפס. מסר עדות על גבי מאות עמודים ונשפט; התגלה והתפרסם חומר עצום נוסף על ימי האחרונים של הרייך הנאצי. אם כל זה לא שינה במאומה את הפרספקטיבה של אדם, לא גילה לו שום זוויות חדשות, לא הוסיף לו שום אבנים חדשות לתמונת-הפסיפס — הרי זה מעיד משהו על האיש.

אני הייתי בוודאי כותב כיום בצורה שונה הרבה דברים שכתבתי אז, בימי הפרשה. די הייתי נזהר עוד יותר מז'חרוץ דין.

אולי כאן המקום להגיד משהו על שיתוף-הפעולה שהיה קיים בינינו ובין תמיר.

כשבא תמיר אלינו, לראשונה, היה פרקליט צעיר וקטן, שאפתני ומוכשר, שהיה מוכן לנהל מאבקים פוליטיים בבית-המשפט. אף שהוא ואני באנו מכיוונים שונים, היינו מאוחדים במסקנה אקטואלית אחת: שהמישטר של

רומק גרינברג ומלכיאל גרינוואלד

דויד בן-גוריון מסוכן למדינה. על רקע זה היינו מסוגלים לנהל מאבקים משותפים.

העולם הזה פירסם את מעשיו והעלה אותו על נס, ובהדרגה החל שמו של תמיר מתפרסם במדינה. הוא היה הפרקליט שלנו, ניהל את מאבקינו המישפטיים בכוחות שניסו לחסל אותנו בדרכים של אלימות, חרם ורדיפה מישפטית. הוא ניהל את הצד המישפטי של מאבקנו להצלת אבירגוש, ולבסוף כפיתי על אנשי שורת המתנדבים, כמעט בעל כורחם, לקחת אותו כפרקליטם בפרשת עמוס בן-גוריון, כאשר הם הסתבכו בפרשה שאנחנו פתחנו בה. בימים ההם התקרב תמיר יותר ויותר לדיעות העולם הזה. הדבר שימח אותי, כי תמיר היה קודם לכן איש-חרות ונושאי-כליג, של מנחה בגין. כאשר הקים ב-1959 את מפלגתו, "המישטר החדש", פירסם מצע שהיה כמעט כולו העתק של עקרונות העולם הזה. (לא יכולנו אז לדעת כי תמיר מחליף את מצעו כשם שאדם אחר מחליף את חלוצותו, כעבור המש שנים חזר לחרות, ואחרי 1967 הפך איש-סיפוח קיצוני והמציא את הסיסמה "שטח משוחרר לא יוחזר". הוא נשאר דבק רק באמונה אחת: שהוא האדם היחיד הראוי להיות ראש ממשלת-ישראל.) אך הוא נשאר עיקבי בשינאתו לקסטנר ולהאשמות המוחצות שהטיח בפניו בשבועות הארוכים שבהם חקר את האיש שתיוערב, יום אחרי יום. לא הייתי שותף לשינאה זו, גם כאשר הייתי שותף למאבק לחשיפת האמת ההיסטורית בפרשה זו.

קסטנר נשאר עיני אדם מסובך, מורכב ומרתק, שקח את סודותיו עימו לקבר.

שנו והחמיץ את ההזדמנות האחרונה להסביר את מעשיו והפריך את ההאשמות.

מי היה קסטנר? הוא לא היה איש גדול. בנסיבות אחרות, היה בוודאי חי את חייו כעורך-דין, מבלי להתפרסם.

ההיסטוריה העלתה אותו למעלה. במשך חודשים מסהר ררים חי במוקד אחת הדראמות הגדולות ביותר בתולדות העמים. הוא היהודי הסריהישע, נשאוונתן עם אדוניי אירופה, אנשיה-ס"ס שעצם שמם עורר ביבשת כולה חל-חלה ואימת-מוות. הוא חי בסכנה מתמדת, על עברי-פרי פחת, כשהוא מהמר על חייו. אחרי המלחמה לא יכול היה לחזור לחיים שקטים, והוסיף להמר — בקלפים.

מה בדיוק התרחש בליבו באותם חודשים של שיא-השואה? את התשובה לא נדע בכיר פחות לעולם. רק דבר אחד בטוח: לא היתה זאת תשובה פשוטה.

דרושה מידה כמעט בלתי-אנושית של יהירות והתנשי-אות — או של בורות ונאיביות — כדי לקבוע מסמרות לכאן או לכאן, רדושים לכך רדידות מחשבתית. חוסרי דימיון ונטייה נוראה לראות את העולם בשחור-לבן, קסטנר פעל בשטח-ההפקר בין חיים ומוות, בין מוות ואסור, בין אידיאליזם לעיון ובגידה, בין הקרבה עצמית והתנשאות — בנסיבות שלא היה להן אח ורע בתולדות העמים, כאשר קיסרות פושעת יחידה-במינה התפרקה.

זה היה עולם של אפוקליפסה, של דימו-מיריהאליים של ריכארד ואגנר, סופר גדול הלי יכול לבסות! לנסות!